Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus CUPOREn lausunto koskien valtion talousarvioesitystä vuodelle 2025

Viite: Sivistysvaliokunta

Asia: HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore toteaa valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2025

Yleisesti

Eduskunnan sivistysvaliokunta on pyytänyt Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen lausuntoa valtion talousarviosta. Cuporen lausunto keskittyy teemaan, joka on Cuporen kulttuuripoliittisen tutkimuksen keskeistä tutkimusaluetta: kulttuuriin ja sen julkiseen rahoitukseen.

Keskeisiä huomioita ovat:

1. **Kulttuurin ja taiteen perustan ylläpitäminen on turvattava – pienilläkin muutoksilla on suuria vaikutuksia**

Taide ja kulttuuri toimivat kaikkialla yhteiskunnassa: ne ovat kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportin mukaan kansakuntamme tärkeintä pääomaa (OKM, 2022, s. 7). Kulttuurin vahva ja elinvoimainen perusta kuuluu taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteisiin (TA2025, s. 430). Kulttuuripoliittisen selonteon luonnoksessa ensimmäinen toimenpide-ehdotus on huolehtiminen kulttuurin tulevaisuuskestävästä perustasta (VNK, 2024, s. 22).

Valtiontalouden kokonaisuudessa taiteen ja kulttuurin rahoitusosuus on jo entuudestaan pieni. Vuonna 2019 taiteen ja kulttuurin (ml. Yle) kaikilta hallinnonaloilta yhteensä saama rahoitus oli noin 1,3 miljardia euroa (Jakonen ym. 2021, s. 7). Vuodelle 2025 opetus- ja kulttuuriministeriön taiteen ja kulttuurin budjettiluvun 29.80 rahoitus on 535 miljoonaa euroa eli noin 0,6 prosenttia valtion talousarviomenoista.[1] Monet toimijat ovat jo pidempään kampanjoineet tämän osuuden nostamisesta yhteen prosenttiin. Myös moni eduskuntapuolue on ohjelmissaan sitoutunut tavoittelemaan osuuden nostoa yhteen prosenttiin. Käytännössä osuus on kuitenkin laskenut esimerkiksi verrattuna viime vuoteen, jolloin taiteen ja kulttuurin budjettiluvun osuus oli noin 0,7 prosenttia valtion talousarviomenoista.[2]

Taiteen ja kulttuurin pienessä rahoitusosuudessa pienetkin muutokset ovat suhteessa isoja, ja niillä on huomattavia vaikutuksia osana laajempaa taiteen ja kulttuurin systeemiä ja sen elinvoimaa.

Hallitusohjelman mukaan vapaan sivistystyön rahoitusta sekä OKM:n valtionavustuksia leikataan. Kuitenkin OKM:n hallinnonalalle suunnitellut leikkaukset ovat jopa suurempia kuin hallitusohjelmassa. Hallitusohjelmassa OKM:n valtionavustuksista tavoitellaan kaiken kaikkiaan 125 miljoonan euron leikkausta vuoteen 2027 mennessä. Kevään 2025 kehysriihessä kuitenkin päätettiin lisäleikkauksista, joiden myötä OKM:n valtionavustusten

[1] https://budjetti.vm.fi/sisalto.jsp?year=2025&lang=fi&maindoc=/2025/tae/hallituksenEsitys/hallituksenEsitys.xml&opennode=0:1:141:145:

[2] https://www.cupore.fi/uutishuone/saasto-kulttuurista-ei-ole-saastoa/

leikkausten kokonaissumma koko hallituskauden aikana olisi 150 miljoonaa euroa.[3] Huomattavan suuret leikkaukset vaarantavat vakavasti kulttuurin ja taiteen elinvoimaista perustaa Suomessa.

OKM:n hallinnonalan taiteen ja kulttuurin rahoitukseen (29.80) esitetään talousarviossa noin 20,6 miljoonan euron säästöjä.[4] Näistä suurin yksittäinen säästö (10,9 miljoonaa euroa) kohdennetaan esittävän taiteen ja museoiden valtionosuuksiin ja -avustuksiin (29.80.31).

Taide- ja kulttuurilaitosjärjestelmä on keskeinen kulttuuripolitiikan koko maan kattava rakenne, jota on kehitetty hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikan lähtökohdista edistämään palvelutarjontaa ja taiteellisen työn edellytyksiä eri puolilla maata (mm. Hirvi-Ijäs ym., 2024). Kulttuuripolitiikan keskeisiin tavoitteisiin Suomessa kuuluvat kulttuuritoimijoiden alueellisten toimintamahdollisuuksien turvaaminen sekä kulttuurin tasavertainen saatavuus eri puolilla maata. OKM:n kulttuuripolitiikan strategia 2025:n tavoitealueina mainitaan kulttuurin alueellinen ja paikallinen saatavuus sekä saavutettavuuden ja tasa-arvon toteutuminen taide- ja kulttuuritoiminnoissa (OKM, 2017, s. 39). Leikkaukset taide- ja kulttuurilaitosten valtionosuuksista ja -avustuksista vaarantavat näiden kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutusta.

Valtionosuuksien ja -avustusten leikkausten kohdentumisesta yksittäisille toimijoille ei ole vielä tietoa. Osalle etenkin pienemmistä valtionosuuksien piirissä olevista toimijoista pienetkin leikkaukset voivat olla kohtalokkaita.

Avustuksista taiteen ja kulttuurin edistämiseen (29.80.50) esitetään leikattavaksi noin 10 miljoonaa euroa. Noin 6,5 miljoonaa euroa leikataan valtionavustusmäärärahoista, jotka kohdistuvat opetus- ja kulttuuriministeriön jakamiin avustuksiin (5,1 miljoonaa euroa), Taiteen edistämiskeskuksen määrärahoihin (1,3 miljoonaa euroa) sekä Museoviraston määrärahaan museo- ja kulttuuriperintöalan järjestöille (90 000 euroa). Yhteisöille suunnattujen valtionavustusten leikkaukset kohdistuvat suomalaisen yhteiskuntakehityksen ja -järjestyksen kannalta historiallisesti tärkeään järjestökenttään. Leikkausten konkreettiset vaikutukset kohdistuvat samalla myös kulttuurin toimialojen mahdollisuuteen työllistää ammattilaisia. Kulttuuri on työvoimaintensiivinen ala, jonka positiiviset vaikutukset leviävät laajasti talouteen. Kulttuurialoilla toivutaan edelleen koronapandemian vaikutuksista, eikä työllisyys kaikilta osin ole palautunut pandemiaa edeltävälle tasolle.

Sekä valtionosuuksiin että -avustuksiin kohdistuvat leikkaukset tarkoittavat vääjäämättä myös taiteen ja kulttuurin alueellisen saavutettavuuden heikentymistä. Samaan aikaan harvaan asutun maaseudun kulttuuritoiminnalle vuosina 2022–2023 MMM:n budjetista jaetut erityisavustukset poistuivat parlamentaarisen työryhmän rahoituksen lopettamisen myötä. Leikkaukset ovat vaarassa heikentää myös OKM:n kulttuuripolitiikan strategia 2025:ssa kirjattuja tavoitteita koskien osallisuutta ja kansalaisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuriin.

2. Hallitusohjelman sekä tulevan kulttuuripoliittisen selonteon laaja-alaisten kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteuttaminen edellyttää julkista rahoitusta

Voimassa olevan Petteri Orpon hallitusohjelman kulttuuripoliittiset tavoitteet ovat strategisia ja laaja-alaisia. Yksittäisten kehittämiskohteiden sijaan hallituksen kulttuuripoliittiset tavoitteet keskittyvät pääosin laajempiin painopisteisiin. Näitä ovat kulttuurin kansainvälisyys, vienti ja maakuvan edistäminen, luovat alat, kulttuurialan sosiaali- ja työttömyysturva-asiat, kulttuuri sosiaali- ja terveydenhuollossa, lasten ja nuorten kulttuuri, lukeminen, tekijänoikeus sekä taiteen perusopetus. (VNK, 2023.)

Kulttuuripoliittisen selonteon luonnoksessa esitetään neljä keskeistä kulttuuripoliittista tavoitetta Suomessa. Selontekoluonnoksen mukaan kulttuuri on muutosvoima, kulttuurin tekijät ja sisällöt ovat avainasemassa, kulttuuri on jokaisenoikeus ja kansainvälinen vaikuttavuus syntyy kulttuurista (VNK, 2024, s. 19).

[3] https://yle.fi/a/74-20104018

[4] https://budjetti.vm.fi/sisalto.jsp?year=2025&lang=fi&maindoc=/2025/tae/hallituksenEsitys/hallituksenEsitys.xml&opennode=0:1:147:393:839:

Laaja-alaisten kansallisten kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutus edellyttää julkista rahoitusta. OKM:n hallinnonalan lisäksi kulttuuria rahoitetaan laajasti eri hallinnonaloilta (mm. Jakonen ym., 2019). Valtion lisäksi kunnilla on merkittävä rooli kulttuuripalvelujen rahoittajana ja järjestäjänä osana kansalaisten peruspalveluja.

Talousarviossa esitetyt leikkaukset paitsi OKM:n hallinnonalalle myös muille hallinnonaloille heikentävät kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutusta. Esimerkiksi kunnissa kirjastoihin, taiteen perusopetukseen tai muuhun kulttuuritoimintaan vaikuttaa kuntien valtionosuuksiin asetettava indeksijarru. Kuntien talouden tiukentaminen vaikuttaa myös valtionosuusrahoitusta saavaan teatteri-, museo- ja orkesterikenttään.

3. Tutkimuksen merkitys

”Suomen tavoitteena on nostaa tutkimus- ja kehittämismenot 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä hallitusohjelman sekä parlamentaarisen TKI-työryhmän tekemien linjausten mukaisesti. Vuoden 2025 talousarvioesityksessä huomioidaan T&K-rahoituslain mukaiset valtion lisäpanostukset T&K-kokonaisuuteen.” (TA2025, Y19).

Valtion tutkimus- ja kehittämismenojen korottaminen on kannatettava ajatus, mutta on huolehdittava siitä, että korotus koskee myös yhteiskuntatieteellistä ja humanistista tutkimusta sekä taiteellista tutkimusta. Tutkimusmäärärahojen väheneminen viime vuosina yhdessä korkeakoulujen määrärahojen pienenemisen myötä on vaikeuttanut suomalaisen tiedeyhteisön toimintaa. Cupore muistuttaa, että tutkimusta tulee voida tehdä monipuolisesti ja monitieteisistä lähtökohdista. Innovaatiotoiminta liitetään usein yksipuolisesti teknologiseen tutkimus- ja kehittämistyöhön. Muun muassa kulttuuripoliittisen selonteon luonnoksessa painotettujen kestävän kehityksen ja sivistysvaltion *resilienssin* kasvattamisen sekä luovien alojen kehittämisen kannalta myös kulttuurin tutkimus, yhteiskuntatieteellinen tutkimus ja humanistiset tieteet ovat merkityksellisiä.

Kulttuuripoliittisen selonteon luonnoksessa (VNK, 2024, s. 24) yhtenä toimenpiteenä halutaan vahvistaa kulttuurialaa koskevan tietoperustan ajantasaisuutta, kattavuutta ja yhteen toimivuutta sekä parantaa tiedon hyödynnettävyyttä alan vaikuttavuuden tunnistamiseksi, päätöksenteon pohjaksi ja toiminnan suuntaamiseksi.

Cupore huomauttaa, että Tilastokeskuksen suunnitelma kulttuuri-, joukkoviestintä- ja vapaa-ajan osallistumistilastojen lakkauttamisesta valtiovarainministeriön säästötavoitteiden saavuttamiseksi on ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa. Mikäli nämä tilastot lopetetaan, kulttuuripolitiikan tietoperusta Suomessa heikentyy merkittävästi. Tämä vaikeuttaa kulttuurialan vaikuttavuuden arviointia ja tietopohjaisen päätöksenteon mahdollisuuksia.

Kiitän kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen puolesta tilaisuudesta saada lausua arviomme valtion tulo- ja menoarviosta vuodelle 2025.

Helsingissä 9 lokakuuta 2024

Johanna Tuukkanen
johtaja

Lausunnossa käytettyjä lähteitä

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2025. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+109/2024.

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V. & Sokka, S. (2024). Taidemuseot alueensa ja toimialansa kehittäjinä. Cuporen verkkojulkaisuja 80. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Jakonen, O., Kurlin Niiniaho, A., Oksanen-Särelä, K. & Sokka, S. (2021). Mahdollisesti kulttuuria?: Valtion kulttuurirahoitus Suomessa vuonna 2019. Cuporen työpapereita 13. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Saatavilla: https://www.cupore.fi/wpcontent/uploads/2024/01/cuporen_tyopapereita_13_mahdollisesti_kulttuuria.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2022). Kulttuurin aika on nyt ja aina. Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotukset seuraavalle hallituskaudelle. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2022:23. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164225/OKM_2022_23.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvoston kanslia (2023). Vahva ja välittävä Suomi : Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165042

Valtioneuvoston kanslia (2024). Luonnos kulttuuripoliittiseksi selonteoksi 2040-luvulle. Työryhmän työn pohjalta. Helsinki 2024. Saatavilla: https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/DownloadProposalAttachment?proposalId=b8fc6c3c-c129-4cd4-98f1-663bec4c8fef&attachmentId=23172